

GÜLƏR HƏSƏNOVA
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Rəşid Behbudov 134
ADU
guler@mail.ru

DİL FAKÜLTƏLƏRİNDƏ KOMMUNİKATİV SƏRİŞTƏNİN FORMALAŞDIRILMASINDA AUDIO VƏ VIDEO MATERIALLARIN ROLU

Xülasə

İngilis dilini professional məqsədlərlə öyrənən və Azərbaycanın ali və orta məktəblərində Azərbaycan ədəbiyyatını tədris edən və ya tərcüməçi, filoloq kimi fəaliyyət göstərən ali ixtisas məktəblərinin məzunları mətnləri, o cümlədən formal və qeyri-formal xarakter daşıyan mətnləri, müasir və klassik ədəbiyyat nümunələrini dinləyib öz münasibətlərini, mövqeyini, fikir və ideyalarını bildirmək qabiliyyətinə yiyələnməlidirlər. Əksər hallarda ixtisası dil olan fakültələrdə dili professional məqsədlərlə öyrənən tələbələr xarici ədəbiyyat nümunələri olan və dünya ədəbiyyatının xəzinəsinə daxil edilmiş əsərlərlə tanış deyillər. Bəzən onlar həmin əsərlər haqqında heç bir məlumata malik deyil. Onu da xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, klassik ədəbiyyat nümunələrində personajların istifadə etdiyi nitq modelləri, bu gün istifadə edilən dildən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Buna görə də audio və video materialların seçiminə diqqət yetirmək lazımdır. Müasir universitet tələbəsi təkcə bu və ya digər sahədə ixtisaslaşmış kadr kimi formalaşmamalıdır. O, həm də ünsiyyətə hazır olmalı və müxtəlif insanlarla ünsiyyət qurmaq, komanda tərkibində işləyə bilmək, ətrafdakılara motivasiya verə bilmək kimi tamamilə yeni sosial bacarıqlara yiyələnməlidir. Məhz bu baxımdan ədəbi xəzinə əlçatan olmalıdır. Qloballaşma prosesinin labüdlüyünü və bu prosesə inteqrasiyanın qaçılmaz olduğunu nəzərə alaraq, elm və təhsil sahələrinin qloballaşma proseslərinə adaptasiyası dildə onun təmin olunmasını şərtləndirən amillər sırasına daxil olmuşdur. İlk öncə ona görə ki, məhz bu sahələrdə təkcə yeni bilik və texnologiyalar deyil, həm də insanın fikirlərinin ifadəsinin bu və ya digər formalarının yeni mexanizm və üsulları da gündəmi zəbt edir. Bu zaman audio və video vasitələrdən istifadə vacib sayılır.

Açar sözlər: kommunikasiya, səriştə, metod, texnologiya, nitq

Bu gün təhsildə müasir təlim texnologiyalarından istifadəyə xüsusi ehtiyac duyulur. Bu işin uğurla yerinə yetirilməsində audio və video vasitələrin də rolu az deyildir. Tədris materiallarından düzgün istifadə bu işin keyfiyyətini daha da artırır.

Bildiyimiz kimi, tələbələr dinləyib- anlama ilə bağlı problemlərlə az qarşılaşmır. Əgər tələbə dinlədiyi mətni başa düşmürsə bu onu həvəsdən salır. Dil səviyyəsinə uyğun olan qısa mətnlər isə tələbələr tərəfindən rahat mənimsənilir. Ekstensiv dinləmədən fərqli olaraq, intensiv dinləmə dərstdə həyata keçirilir. İntensiv dinləmə üçün istifadə olunan audiomateriallar müəllim tərəfindən seçilir. Bu zaman müəllim bir çox məsələləri diqqətdə saxlamalıdır. Burada əsas amil tələbələrin dil səviyyəsi ilə bağlıdır. Hər bir audiomaterial tələbələrin dil səviyyəsinə uyğun şəkildə müəyyənləşdirilməlidir. Əks təqdirdə dərs prosesində istifadə olunan materiallar heç bir nəticə vermir. C.Harmer intensiv dinləmə zamanı istifadə edilən audio materialların müsbət və mənfi cəhətlərini haqqında fikirlər səsləndirmişdir.

Audiomateriallardan istifadə tələbələrə müxtəlif danışıq formalarını eşitmək imkanı yaradır, fərqli danışıq tərzləri ilə yaxından tanış olan tələbə dil daşıyıcıları ilə ünsiyyəti zamanı heç bir problem yaşamır[5,100].

Audiomateriallardan istifadə zamanı problemlər də az olmur. Belə ki, auditoriyada səsləndirmə ilə bağlı problemlər yarana bilər. Bu zaman tələbələr audio mətni tam şəkildə eşitmədiklərinə görə başa düşə bilmirlər.

Yeni texnoloji vasitələrdən istifadə (proyektorlar, slaydlar, videoçarxlar) tədris prosesində çox imkanlar açır. Tədqiqatlar onu göstərir ki, audio və video materialların tədris prosesində istifadəsinin faydalılığının başlıca səbəbi onların dilöyrənənlərin duyğu orqanlarına birbaşa təsir etməsidir. Bu məsələdə ən öndə gedəni motivasiya amilidir. Dərs zamanı müəllimin yararlandığı müxtəlif qısa metrajlı filmlər, mahnılar və s. tələbələrə təsir edərək onların maraqlarına səbəb olur, diqqətlərini artırır.

Bəzən adı çəkilən vərdiş və bacarıqların formalaşdırılmasının zamanla baş verəcəyi güman edilir. Bu mübahisəli məsələ xarici dillərin tədrisini əhəmiyyətli dərəcədə çətinləşdirir, ingilis dilində bacarıqların aşılmasına prosesinə mənfi təsirlərlə səciyyələnir.

Bu gün dil aspektlərinin mənimsənilməsi, nitq vərdiş və bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi deyil, daha çox ingilis dilində kommunikativ kompetensiyaya yiyələnməyin vacibliyi meydana çıxır.

Məlum olduğu kimi, kommunikativ səriştə tələbələrdə şifahi nitq vərdişlərinin inkişaf etdirilməsi məqsədini daşıyır. Təlim materiallarının məzmunu bir stimulaşdırıcı olaraq, öyrənilən dildə kommunikasiya prosesinin yaradılmasına tələbatın əmələ gəlməsinə səbəb olur və nəticə etibarilə, tələbələrin fəallığına səbəb olur.

Dil fakültələrində ingilis dilini tədris edən müəllim tələbələrə xarici dildən ünsiyyət vasitəsi kimi istifadə etmək qabiliyyətini aşılamaqda maraqlı olmalıdır. Tələbələrin xüsusi ehtiyac və tələbatlarının nəzərə alınması, təlim prosesinin ingilis dilinin öyrənilməsi istiqamətində təşkil edilməsi tədrisdə vacib məsələ hesab edilir. Bu zaman dilöyrənənlərin maraq və ehtiyacları ön planda olmalıdır.

Onu da nəzərə almaq vacibdir ki, dilöyrənənlərin rast gəldikləri ünsiyyət situasiyaları da xüsusi maraq doğurur. Bu zaman müxtəlif situasiyalarda ünsiyyət qurmağın strategiyaları öyrədilməlidir.

Beləliklə, bütün bunlar dilöyrənənlərə tədris edilən xarici dildə verbal və qeyri-verbal davranış normalarının aşılmasına yönəldilir. Belə ki, ingilis dilini öyrənənlərin hamısına üzr istəmək, təşəkkür etmək, münasibətini, məmnun olduğunu adekvat şəkildə, yəni bu dildə mövcud olan normalara uyğun şəkildə bildirmək və s. buraya aid edilir.

Dinləyib-anlama zamanı yerinə yetirilən tapşırıq və çalışmaların əhəmiyyəti və keyfiyyəti təlim prosesinin keyfiyyətinə ciddi şəkildə təsir göstərir. Belə ki, bu zaman dinləyib-anlamayı planlaşdırarkən, yerinə yetiriləcək tapşırıq və çalışmaların növ və ardıcılıqlarına xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Məlumdur ki, dil fakültələrində təhsil alan tələbələrə ixtisas dilində dinləyib-anlama vərdişlərinin tələb edilən səviyyədə aşılmasına məqsədlə aparılan iş məqsədyönlü, sistemli, planlaşdırılmış şəkildə təşkil edilməlidir. Belə ki, dinləmək üçün nəzərdə tutulmuş mətn və yaxud digər mətn materialları daşdığı məzmunu görə üç əsas mərhələdən ibarət olması ilə seçilir:

1. Dinləmədən əvvəl həyata yerinə yetirilən tapşırıqlar;
2. Dinləmə prosesində yerinə yetirilən tapşırıqlar;
3. Dinləmədən sonra yerinə yetirilən tapşırıqlar.

Birinci mərhələdə yerinə yetirilən çalışma və tapşırıqlar dinləyiciləri mətnin əsas ideyası, janrı da haqqında məlumatlandırır, onları mətni qavramağa hazırlaşdırmaq vəzifəsini yerinə yetirir. Bu mərhələdə mətnin başlığı ilə tanış olaraq tələbələr məzmunu dair fərziyyələr söyləyir, mətnin məzmununu özündə ehtiva edən əsas məna daşıyan cümlələri seçir, onları düzgün ardıcılıqla düzür, mətnin məzmununa dair, əsas hadisələri və məlumatı əhatə edən sualları cavablandırır, mövzuya olan münasibətlərini, fikir və rəylərini söyləyə bilər. Bundan əlavə, hazırlıq mərhələsində yerinə yetirilməli olan tapşırıqlar siyahısına aşağıdakılar daxildir:

- 1) açar sözlər təqdim edilir və onlardan istifadə etmək şərtilə mövzuya dair fərziyyələrini bildirmək tapşırığı verilir;
- 2) mətnə müzakirə obyektini olan mövzuya dair bir neçə mübahisəli olan fikir və rəylər bildirilir;
- 3) onlara aid əsaslandırılmış şəkildə mövqelərini bildirmək təklif edilir.

Qeyd etmək lazımdır ki, hazırlıq mərhələsində yerinə yetirilən tapşırıqlar həm də onlarda motivasiya və maraq yaratmalı, onların dinləmə prosesində fəal iştirakını təmin etməlidir. Bu

mərhələdə tələbələrə təqdim edilən çalışma və tapşırıqlar rəngarəng, tələbələrin bilik, zəka səviyyələrinə uyğun olmalı, onlarda marağın yaranmasını təmin etməlidir.

İkinci mərhələ mətnlə tanışlığı nəzərdə tutur.

Dinləmə prosesində yerinə yetirilən tapşırıqlar tələbələrin diqqətini mətnin xüsusiyyətlərini özündə ehtiva məsələlər üzərində cəmləşdirir. Bu zaman yerinə yetirilən tapşırıqlar tələbələr üçün xüsusi əhəmiyyətə malik olur və onlarda dinləyib-anlama qabiliyyətinin keyfiyyətə yüksək səviyyədə formalaşdırılması məqsədini daşıyır[3,401].

Burada aşağıdakı tapşırıq və çalışmaları yerinə yetirilməsi məqsədə uyğun hesab edilir:

- Dinlədiyiniz mətnin növünü qeyd edin(hekayə, roman, nağıl, qəzet, jurnal).
 - Mətnin potensial dinləyicilərini deyin (uşaqlar, müəllimlər, siyasətçilər, iqtisadiyyatçılar, mütəxəssislər, yeniyətmələr, oxucu kütləsi).
 - Mətnə irəli sürülən məqsədi deyin (dinləyiciləri məlumatlandırmaq, inandırmaq, motivləşdirmək, əyləndirmək, güldürmək).
 - Mətnin əsas məlumatını özündə əks etdirən parçanı göstərin.
 - Mətnin əsas ideyasını ikinci dərəcəli məlumatlardan fərqləndirin.
 - Mətnə əsas məna daşıyan cümlələri qeyd edin.
 - Müəllif və potensial dinləyicilər arasında yarana bilən münasibətləri dəyərləndirin. Münasibətlərin formal və ya qeyri-formal olduğunu ayırd edin.
 - Mətnə olan xüsusi funksiyaları göstərin.
 - Mətnə olan sitatların müəlliflərini tapın.
 - Mətnə mətnə aid söz və sözbirləşmələrini axtarın.
 - Mövzuya aid olmayan cümlələri mətnə verməyin.
 - Mətnə olan zərfləri qruplaşdırın.
 - Tələbələrə pərakəndə şəkildə yazılmış cümlələr təqdim edilir və onları düzgün şəkildə düzərək yeni cümlələr qurmaq tapşırılır.
 - Dinləyicilərə strategiyalardan istifadə haqqında düşünmək tapşırılır.
 - Naməlum sözlərə rast gəldikdə onların mənalara nı başa düşməyə və dinləməyə kömək edən strategiyalar haqqında fikir söyləmək tapşırılır.
- Mətnlə tanışlıqdan sonra aşağıdakı tapşırıqların yerinə yetirilməsi tövsiyə edilir:
- Verilən söz və ifadələrdən istifadə edərək mətnin məzmununu danışmaq;
 - Tövsiyə edilən fəaliyyət növlərindən danışarkən, bu zaman cümlələrdə və qruplarda iş formalarını da nəzərə alın.
 - Tələbələrə bir neçə, bəzən biri-birindən fərqli olan fikir və ideyalar təqdim edilir. Sonra həmin ideyalar tələbə yoldaşları ilə təhlil edilir.
 - Mətnə olan söz və söz birləşmələrindən istifadə edərək, mövzuya münasibətinizi bildirin.
- Xarici dildə dinləyib-anlamanın kommunikativ-yönümlü təlimi zamanı burada rollu oyunlar xüsusi əhəmiyyət daşıyır.
- Mətnə olan söz və ifadələrdən istifadə edərək,qeyd edilən problemlə bağlı münasibətləri bildirmək tövsiyə edilir.
 - Kommunikativ yönümlü təlim dinləyib-anlama vərdişlərinin interaktiv, integrativ şəkildə inkişaf etdirilməsini nəzərdə tutur.
 - Tələbələrə mövzu tapşırılır və onlara dair inşa yazmaq tapşırığı verilir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu fəaliyyət növlərinin hamısının həyata keçirilməsi heç də vacib deyil. Səmərəli nəticələrin əldə edilməsi üçün əsas şərt dinləyib-anlamanın təlimi prosesinin mərhələli, sistemli şəkildə təşkil edilməsidir.

Beləliklə, audio və video materiallardan istifadə zamanı material seçimi, tələbələrin maraqları, müəllimin istiqamətverici olması, motivasiyaedici mühiti yaratması, təlim prosesinin tələbəyönümlülük prinsipi əsasında təşkili bu işdə məqsədə çatmağa kömək edir, dərslin səmərəliliyini nəzərəcərpacaq dərəcədə artırır.

ƏDƏBİYYAT

1. Allen V.F. Trends in the Teaching of English // TESL, Reporter 6, Summer 1973, № 4, p.17
2. Alptekin C. Target Language Culture in ELT Materials // ELT Journal, 1993,47, 2, p. 136-43
3. Bailey K.M. and D. Nunan (eds.) Voices from the language classroom. Cambridge: Cambridge University Press, 1996, 451p.
4. Halliday A. The House of TESEP and the Communication Approach: The Special needs of English Language Education // ELT Journal, 1994, v.48 (1), p. 3-11
5. Harmer J. Teaching foreign language teaching, 2005, pp. 45-46
6. Jack C. Richards. Communicative Language Teaching Today. Cambridge University Press, 2006, 471 p.

G.Hassanova

The role of audio and video materials in developing communicative competence in language faculties

Summary

The article deals with the role of audio and video materials in developing communicative competence in language faculties and working out effective ways of listening skills. Today the main goal of teaching and learning foreign languages in the global world is developing language learners' ability to use the target language for communication.

The process of teaching English should be based on the communicative – functional approach to teaching languages. The whole process of teaching oral speech should be goal-oriented systematic. It will make the process of teaching oral speech more effective. The article is devoted to the mass media in modern methodology. While analyzing great attention was given to the facts taken from the literature. One of the important goals of the article is to detect and find out the reasons of literature. The author emphasizes its role in Linguistics. Since its emergence this notion caught the attention. New researches appeared. It is noted that this gives us more power to understand the process clearly. At that time we use the language more competently.

The main aim of State program is to form a unique national education by means of ICT and provide qualitative educative opportunity in order to integrate into worldwide education system. One of the main goals of language learning is to acquire the ability to communicate effectively. It will make the process of teaching oral speech more effective.

Key words: communication, competence, method, technology, speech

Роль аудио и видео материалов на формирования коммуникативную компетенцию на языковом ВУЗе

Резюме

В данной статье рассматриваются вопросы обучения устной речи на английском языке в условиях языкового вуза. Здесь говорится о необходимости внесения радикальных изменений в существующую систему обучения устной речи на иностранном языке. Процесс обучения английскому языку в целом и процесс обучения устной речи должен базироваться на коммуникативно - функциональном принципе.

Обучение устной речи должно носить целенаправленный, системный, поэтапный характер, что будет содействовать повышению эффективности данного процесса. В анализе большое внимание обращено на фактом, полученные из литератур. Автор пытается раскрыть роль упражнения. Ссылаясь на работы ученых исследовавших, а также подчеркивает ее важность. Отмечается, что эта дает вспоминать смысл во время анализа еще более ясно, а также более разнообразном колорите. Основной целью Государственной программы является формирование единой общенациональной среды образования путём внедрения и использование современных информационно-коммуникативных технологий и обеспечением возможностью качественного образования, а также создания условий для интеграции государственной системы образования в мировую систему образования.

Одной из основных целей изучения языка является обладание умением эффективно общаться на изучаемом языке.

Ключевые слова: коммуникация, компетенция, метод, технология, речь

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 15.04.2019

Çapa qəbul olunma tarixi: 23.05.2019

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Nuriyyə Əliyeva tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur.